सत्यमेव जयते
महाराष्ट्र शासन

प्रधान मंत्री
आवास योजना-ग्रामीण
Pradhan Mantri Awaas Yojana-Gramin

ग्राम विकास विभाग

महा आवास अभियान - ग्रामीण

राज्य व्यवस्थापन कक्ष-ग्रामीण गृहनिर्माण
महाराष्ट्र राज्य

राज्य व्यवस्थापन कक्ष-ग्रामीण गृहनिर्माण

❖ महाराष्ट्र राज्यातील ग्रामीण गृहनिर्माण घरकुल योजनांची प्रभावीपणे अंमलबजावणी व संनियंत्रण करण्यासाठी **राज्य व्यवस्थापन कक्ष - ग्रामीण गृहनिर्माण (State Management Unit - Rural Housing) ची स्थापना.**

SMURH

↓

भूमिका व जबाबदारी

- प्रभावी संनियंत्रण आणि मूल्यमापन
- शासनाच्या विविध विभागांशी व संस्थांशी समन्वय
- सर्व भागधारकांची क्षमता बांधणी
- IEC — जनजागृतीसाठी माहिती, शिक्षण व संवाद
- शासनास धोरणात्मक निर्णय घेण्यात मदत

राज्य व्यवस्थापन कक्ष-ग्रामीण गृहनिर्माण मार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजना

घरकुल प्रक्रिया

Indira Awas Yojana

IAY

IAY has been restructured on 1st April 2016 to Pradhan Mantri Awaas Yojana-Gramin (PMAY-G)

प्रधान मंत्री
आवास योजना-ग्रामीण
Pradhan Mantri Awaas Yojana-Gramin

PMAY-G

Features –

- "Housing for All" by the FY- 2022
- Permanent wait List (PWL)
- Awaas App – Geo Tagging
- AwaasSoft & PFMS System
- Scheme Assistance – 1.20/1.30 Lakh

Census 2011

SECC enumerated 1,38,41,960 Rural Households

After Exclusion,Deprivation and Inclusion process based on parameters as per the FFI of PMAY-G

18,39,054 Beneficiaries were found Eligible(GPL)

Final PWL- 11,74,043

AwaasSoft & PFMS(DBT)

PMAY-G House

SBM- 12000

MGNREGA- 18000

प्रधानमंत्री आवास योजना-ग्रामीण

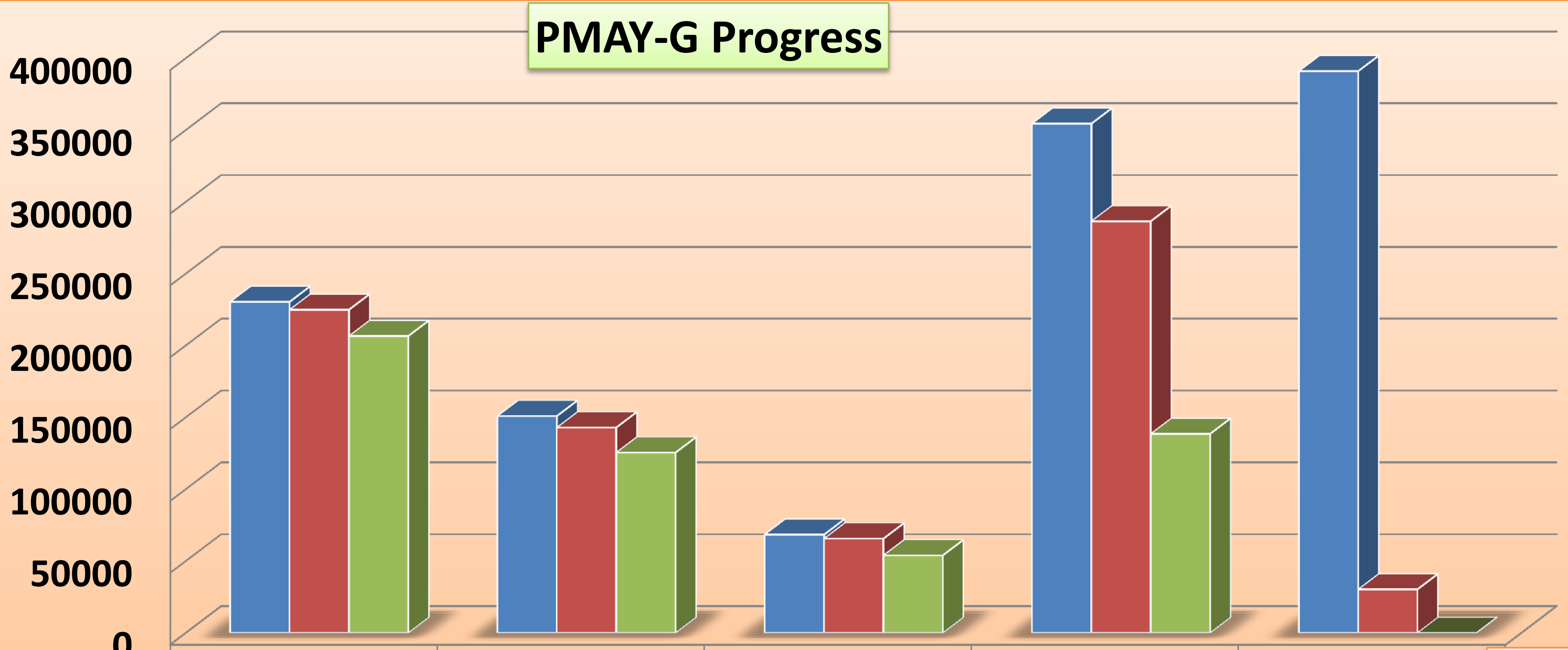

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	Total
Target	230422	150934	68464	354501	391069	1195390
Sanction	224957	142948	65669	286551	30346	750471
Completion	206661	125561	54038	138578	0	524838

राज्य पुरस्कृत योजना-ग्रामीण

State Schemes Progress

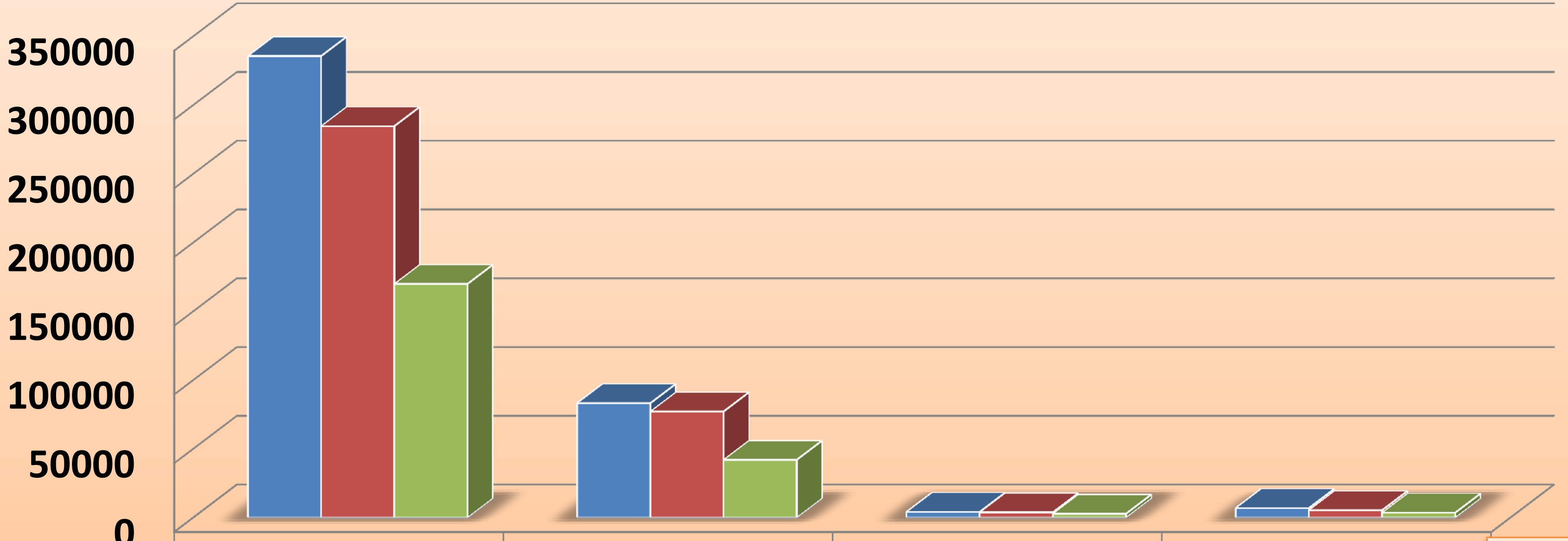

	Ramai	Shabari	Pardhi	Aadim	Total
Target	335733	83295	4191	7006	430225
Sanction	284736	77219	3853	5450	371258
Completion	169998	42092	2901	3651	218642

महा आवास अभियान - ग्रामीण

- सन २०१६-१७ पासून २० नोव्हेंबर हा दिवस "राष्ट्रीय आवास दिन" साजरा केला जातो.
- या वर्षी आवास दिनाचे औचित्य साधून दि. २० नोव्हेंबर २०२० ते २८ फेब्रुवारी २०२१ या कालावधीत १०० दिवसीय "महा आवास अभियान-ग्रामीण" राबविण्यात येत आहे.
- "सर्वांसाठी घरे-२०२२" - शासनाच्या धोरणांतर्गत अभियान कालावधीत विविध उपक्रम राबवून सर्व उद्दिष्टे साध्य करणे.

अभियानाचे उद्देश

- ग्रामीण गृहनिर्माण योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी करण्याच्या कामास गतिमान करणे.
- समाजातील सर्व घटक जसे - पंचायतराज संस्था, स्वयंसेवी संस्था, सहकारी संस्था, खाजगी संस्था (Corporates), तंत्र शिक्षण संस्था, बँका, लोकप्रतिनिधी, लाभार्थी, लोक इ. चा सक्रीय सहभाग वाढविणे.
- नाविण्यपूर्ण उपक्रम राबवून घरांचा दर्जा व गुणवत्ता वाढविणे.
- लाभार्थ्यांसाठी शासनाच्या विविध योजनांचा कृतिसंगम (Convergence) घडवून आणणे.
- ग्रामीण गृहनिर्माण क्षेत्रातील भागधारकांची क्षमताबांधणी व जन-जागृतीद्वारे लोक चळवळ उभी करणे.

अभियानात राबवावयाचे उपक्रम

- भूमीहीन लाभार्थ्यांना जागा उपलब्ध करुन देणे.
- घरकुलांच्या उद्दिष्टांप्रमाणे १००% मंजूरी देणे.
- मंजूर घरकुलांना पहिल्या हप्त्याचे १००% वितरण करणे.
- घरकुलांच्या उद्दिष्टानुसार १००% घरकुले भौतिकदृष्ट्या पूर्ण करणे.
- प्रलंबित घरकुले (Delayed Houses) पूर्ण करणे.

अभियानात राबवावयाचे उपक्रम

सर्व घरकुले आर्थिकदृष्ट्या पूर्ण करणे.

ग्रामीण गवंडी प्रशिक्षण पूर्ण करणे.

डेमो हाऊसेस उभारणे.

कायमस्वरुपी प्रतिक्षा यादी (PWL) मधील लाभार्थ्यांचे आधार सिडींग व आवास प्लस मधील लाभार्थ्यांचे आधार सिडींग/जॉब कार्ड मॅपिंग १००% पूर्ण करणे.

अभियान उपक्रम - शासकीय योजनांशी कृतीसंगम

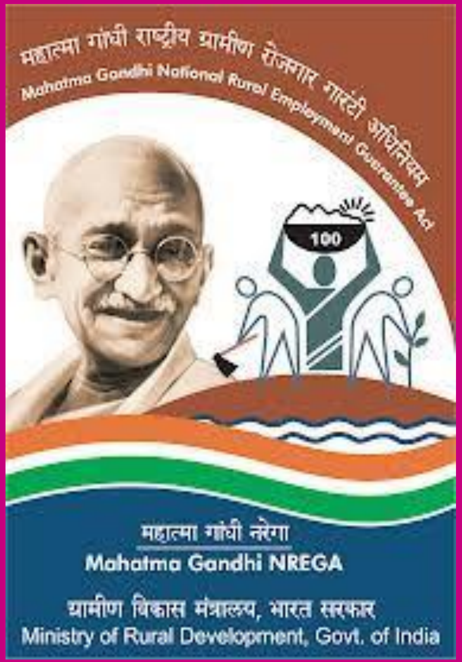

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना (MGNREGA)

90/95 unskilled person-days

स्वच्छ भारत
एक कदम स्वच्छता की ओर

स्वच्छ भारत मिशन (SBM).

शौचालय बांधकामासाठी 12,000/-

जल जीवन मिशन मधून नळाने पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करणे.

प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजने मधून गॅस जोडणी देणे.

सौभाग्य योजने मधून विद्युत जोडणी देणे.

राष्ट्रीय ग्रामीण जीवनोन्नती अभियाना (NRLM) मधून उपजिविकेचे साधन देणे.

अभियानाद्वारे नावीन्यपूर्ण उपक्रम

बहुमजली इमारत

गृहसंकुल व सहकारी संस्था

घरकुलांसाठी गृहकर्ज

घरकुल मार्ट

मूलभूत सुविधांद्वारे आदर्श घरांची निर्मिती

अभियान क्षमताबांधणी कार्यक्रम

- राज्यस्तरीय शुभारंभ कार्यशाळा दि.२०/११/२०२०

- विभागस्तरीय कार्यशाळा दि.२१/११/२०२० ते २७/११/२०२०

- जिल्हास्तरीय कार्यशाळा दि.२८/११/२०२० ते ०४/१२/२०२०

- तालुकास्तरीय कार्यशाळा दि.०५/१२/२०२० ते ११/१२/२०२०

- ग्रामस्तरीय कार्यशाळा दि.१२/१२/२०२० ते १८/१२/२०२०

- ग्राम कृती गटाचे गठन

- लाभार्थी मेळावे

- बँक मेळावे

अभियान माहिती शिक्षण व संवाद (IEC) कार्यक्रम

MASS MEDIA

OUTDOOR MEDIA

SOCIAL MEDIA

GROUP MEDIA

आंतरव्यक्ती संवाद (IPC)

पारंपारिक MEDIA

अभियान अंमलबजावणी, सनियंत्रण व मूल्यमापन समिती

राज्यस्तरीय समिती

विभागस्तरीय समिती

जिल्हास्तरीय समिती

तालुकास्तरीय समिती

ग्रामपंचायत-स्तरीय समिती

अभियान कालावधीतील उत्कृष्ट कार्यासाठी पुरस्कार

राज्यस्तरीय पुरस्कार

- सर्वोत्कृष्ट विभाग
- सर्वोत्कृष्ट जिल्हे
- सर्वोत्कृष्ट तालुके
- सर्वोत्कृष्ट ग्रामपंचायत
- सर्वोत्कृष्ट बहुमजली इमारत व सर्वोत्कृष्ट गृहसंकुल

विभागस्तरीय पुरस्कार

- सर्वोत्कृष्ट तालुके
- सर्वोत्कृष्ट ग्रामपंचायत
- घरकुल बांधण्यासाठी कर्ज देणारी सर्वोत्कृष्ट बँक शाखा
- शासकीय जागा व वाळू उपलब्धता सर्वोत्कृष्ट कामगिरी

जिल्हास्तरीय पुरस्कार

- सर्वोत्कृष्ट क्लस्टर
- सर्वोत्कृष्ट ग्रामपंचायत
- घरकुल बांधण्यासाठी कर्ज देणारी सर्वोत्कृष्ट बँक शाखा

तालुकास्तरीय पुरस्कार

- सर्वोत्कृष्ट ग्रामपंचायत
- सर्वोत्कृष्ट घरकुल

ग्रामपंचायतस्तरीय पुरस्कार

- सर्वोत्कृष्ट घरकुल

अभियान कालावधीत राबविलेल्या उपक्रमांचे मूल्यमापन

- २० नोव्हेंबर २०२० ते २८ फेब्रुवारी २०२१ हा अभियान कालावधी संपल्यावर अभियानात राबविण्यात आलेल्या उपक्रमांचे मूल्यमापन करण्यात येईल.
- या मूल्यमापनाच्या आधारे राज्य, विभाग, जिल्हा, तालुका, ग्रामस्तरावर उत्कृष्ट कामासाठीच्या पुरस्कारांची नामांकने काढण्यात येतील.

पुरस्कार नामांकने	उत्कृष्ट कामासाठीच्या पुरस्कारांची नामांकने निवडण्यासाठी समित्या
राज्यस्तरीय पुरस्कांराची निवड	राज्यस्तरीय समिती
विभागस्तरीय पुरस्कारांची निवड	विभागस्तरीय समिती
जिल्हास्तरीय पुरस्कारांची निवड	जिल्हास्तरीय समिती
तालुकास्तरीय पुरस्कारांची निवड	तालुकास्तरीय समिती
ग्रामपंचायतस्तरीय पुरस्कारांची निवड	तालुकास्तरीय समिती

‘परिशिष्ट अ’ - राज्य, विभाग, जिल्हा, तालुकास्तरीय पुरस्कार निवडीचे निकष

अ.क्र.	राबविलेले उपक्रम	पारितोषिकासाठी निवडीचे निकष	कमाल गुण	गुणांकन पध्दती (टक्केवारीच्या प्रमाणात गुण देण्यात येतील)
१	भूमीहीन लाभार्थ्यांना जागा उपलब्ध करुन देणे.	केंद्र व राज्य पुरस्कृत घरकुल योजनांतर्गत सन २०१६-१७ ते २०२०-२१ या कालावधीमधील पात्र व भूमीहीन लाभार्थ्यांना अभियान कालावधीमध्ये शासनाच्या विविध योजना वा इतर मार्गाने जागा उपलब्ध करुन देणे.	१०	एकूण पात्र व भूमीहीन लाभार्थ्यांपैकी किती लाभार्थ्यांना अभियान कालावधीमध्ये जागा उपलब्ध करुन दिली, त्या प्रमाणात गुण देण्यात येतील. (उदा. ७५% भूमीहीन लाभार्थ्यांना जागा उपलब्ध करुन दिल्यास ७.५ गुण)
२	घरकुलांच्या उद्दिष्टांप्रमाणे १०० टक्के मंजूरी देणे.	केंद्र व राज्य पुरस्कृत योजनांतर्गत सन २०१६-१७ ते २०२०-२१ या कालावधीमध्ये प्राप्त उद्दिष्टापैकी उर्वरित सर्व घरकुलांस अभियान कालावधीमध्ये १०० टक्के मंजूरी देणे.	१०	उद्दिष्टापैकी अभियान कालावधीमध्ये मंजूरी दिलेल्या घरकुलांच्या प्रमाणात गुण देण्यात येतील. (उदा. ८०% घरकुलांना मंजूरी दिल्यास ८ गुण)
३	मंजूर घरकुलांना पहिल्या हप्त्याचे १०० टक्के वितरण करणे.	केंद्र व राज्य पुरस्कृत योजनांतर्गत सन २०१६-१७ ते २०२०-२१ या कालावधीमध्ये मंजूरी दिलेल्या सर्व घरकुलांना अभियान कालावधीमध्ये पहिला हप्ता विनाविलंब वितरीत करणे.	१०	मंजूर घरकुलांपैकी अभियान कालावधीमध्ये पहिला हप्ता दिलेल्या घरकुलांच्या प्रमाणात गुण देण्यात येतील. (उदा. ७५% घरकुलांना पहिला हप्ता वितरीत केल्यास ७.५ गुण)
४	घरकुलांच्या उद्दिष्टानुसार १०० टक्के घरकुले भौतिकदृष्ट्या पूर्ण करणे.	केंद्र व राज्य पुरस्कृत योजनांतर्गत सन २०१६-१७ ते २०२०-२१ या कालावधीमधील उद्दिष्टानुसार अभियान कालावधीमध्ये १०० टक्के घरकुले भौतिकदृष्ट्या पूर्ण करणे.	२०	उद्दिष्टांपैकी अभियान कालावधीमध्ये भौतिकदृष्ट्या पूर्ण झालेल्या घरकुलांच्या प्रमाणात गुण देण्यात येतील. (उदा. ८०% घरकुले पूर्ण झाल्यास १६ गुण)

'परिशिष्ट अ' - राज्य, विभाग, जिल्हा, तालुकास्तरीय पुरस्कार निवडीचे निकष

अ.क्र.	राबविलेले उपक्रम	पारितोषिकासाठी निवडीचे निकष	कमाल गुण	गुणांकन पध्दती (टक्केवारीच्या प्रमाणात गुण देण्यात येतील)
५.	घरकुलांच्या उद्दिष्टानुसार १०० टक्के घरकुले आर्थिकदृष्ट्या पूर्ण करणे.	केंद्र पुरस्कृत योजना व राज्य पुरस्कृत योजनांमधील सन २०१६-१७ ते २०२०-२१ मधील सर्व घरकुलांना भौतिक प्रगतीनुसार अभियान कालावधीत सर्व हप्ते प्रदान करून सर्व घरकुले आर्थिकदृष्ट्या पूर्ण करणे.	१०	भौतिक प्रगतीनुसार पूर्ण घरकुलांचे सर्व हप्ते वितरीत केल्यास आर्थिकदृष्ट्या पूर्ण घरकुलांच्या प्रमाणात गुण देण्यात येतील. (उदा.५०% भौतिकदृष्ट्या पूर्ण घरकुलांचे हप्ते वितरीत केल्यास ५ गुण)
६.	ग्रामीण गवंडी प्रशिक्षण पूर्ण करणे.	प्रधानमंत्री आवास योजना-ग्रामीण अंतर्गत ग्रामीण गवंडी प्रशिक्षणाचे १०० टक्के उद्दिष्ट प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्थांशी (Training Provider) समन्वय साधून पूर्ण करणे.	१०	उद्दिष्टापैकी जेवढे ग्रामीण गवंडी प्रशिक्षीत होतील त्या प्रमाणात गुण देण्यात येतील. (उदा. ७५% ग्रामीण गवंडी प्रशिक्षण पूर्ण झाल्यास ७.५ गुण)
७.	डेमो हाऊसेस उभारणे.	प्रधानमंत्री आवास योजना-ग्रामीण अंतर्गत दिलेल्या उद्दिष्टानुसार डेमो हाऊस (Demo House) पंचायत समिती निहाय पूर्ण करणे.	१०	डेमो हाऊसेसच्या उद्दिष्टापैकी किती डेमो हाऊसेस पूर्ण झाली त्याप्रमाणात गुण देण्यात येतील. (उदा. ८०% डेमो हाऊस बांधले असल्यास ८ गुण).
८.	कायमस्वरुपी प्रतिक्षा यादीतील लाभार्थ्यांचे आधार सिडींग व आवास प्लस मधील लाभार्थ्यांचे आधार सिडींग/ जॉब कार्ड मॅपिंग १०० टक्के पूर्ण करणे.	प्रधानमंत्री आवास योजनेंतर्गत कायमस्वरुपी प्रतिक्षा यादीतील ('ब' यादी) आधार सिडींग व आवास प्लस ('ड' यादी) मधील लाभार्थ्यांचे आधार सिडींग/जॉब कार्ड मॅपिंग १०० टक्के पूर्ण करणे.	१०	कायमस्वरुपी प्रतिक्षा यादीमधील आधार सिडींग व आवास प्लस मधील एकूण लाभार्थ्यांपैकी आधार सिडींग/ जॉब कार्ड मॅपिंग पूर्ण करण्यात आलेल्या लाभार्थ्यांच्या प्रमाणात प्रत्येकी ५ या प्रमाणे १० पैकी गुण देण्यात येतील. (उदा. ७५% आधार सिडींग पूर्ण झाल्यास ७.५ गुण).

‘परिशिष्ट अ’ - राज्य, विभाग, जिल्हा, तालुकास्तरीय पुरस्कार निवडीचे निकष

अ.क्र.	राबविलेले उपक्रम	पारितोषिकासाठी निवडीचे निकष	कमाल गुण	गुणांकन पध्दती (टक्केवारीच्या प्रमाणात गुण देण्यात येतील)
९	शासकीय योजनांशी कृतीसंगम व नावीन्यपूर्ण उपक्रमांची अंमलबजावणी करणे.	I) शासकीय योजनांशी कृतीसंगम करुन लाभार्थ्यांना- अ) महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजने मधून रोजगार व स्वच्छ भारत मिशन-ग्रामीण मधून शौचालय देणे. ब) जल जीवन मिशन मधून नळाने पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करणे. क) प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजने मधून गॅस जोडणी देणे. ड) सौभाग्य योजने मधून विद्युत जोडणी देणे. इ) राष्ट्रीय ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान मधून उपजिविकीचे साधन देणे. II) नावीन्यपूर्ण उपक्रम- अ) पुरेशी जागा नसल्यास बहुमजली इमारती उभारणे. ब) पुरेशी जागा असल्यास गृहसंकुल उभारुन त्यांची सहकारी संस्था स्थापने. क) लाभार्थ्यांना घरकुल बांधकामासाठी बँकेचे रु.७०,०००/- कर्ज स्वरुपात मिळवून देणे. ड) घरकुलाचे बांधकाम साहित्य जसे- दगड, विटा, वाळू, सिमेंट, स्टिल, छताचे साहित्य इ. उपलब्ध करुन देण्यासाठी ‘घरकुल मार्ट’ सुरु करुन त्यात महिला बचत गटांचा सहभाग घेणे. इ) पंचायत राज संस्था (जिल्हा परिषद, पंचायत समिती, ग्रामपंचायत), स्वयंसेवी संस्था, सहकारी संस्था, कॉरपोरेट संस्था, लाभार्थी व लोक सहभाग यांच्या माध्यमातून मूलभूत सुविधा देवून ‘आदर्श घरांची’ निर्मिती करणे.	१०	नमूद शासकीय योजनांशी कृतीसंगम (Convergence) मधील ५ बाबींसाठी प्रत्येकी १ गुण व नमूद नाविन्यपूर्ण उपक्रम अंमलबजावणी मधील ५ बाबींसाठी प्रत्येकी १ गुण या प्रमाणे १० गुणांपैकी गुण देण्यात येतील.
		एकूण गुण	१००	
१०	प्रलंबित घरकुले (Delayed House) पूर्ण करणे.	प्रधानमंत्री आवास योजना-ग्रामीण अंतर्गत प्रथम हप्ता वितरीत केल्यानंतर १२ महिन्यामध्ये घरकुल पूर्ण न केल्यामुळे प्रलंबित घरकुलांमध्ये (Delayed Houses) समाविष्ट झालेली घरकुले पूर्ण करणे.	-१०	अभियान संपताना Performance Index मध्ये असलेले निगेटिव्ह यास १० ने गुणून येणारे गुण एकूण गुणातून वजा करण्यात येतील.

टिप :- उपरोक्त सर्व अ.क्र.१ ते १० हे निकष प्रधानमंत्री आवास योजना-ग्रामीणसाठी लागू राहतील व अ.क्र.१ ते ५ व ९ हे निकष राज्य पुरस्कृत आवास योजनांसाठी लागू राहतील.

‘परिशिष्ट ब’ - सर्वोत्कृष्ट घरकुल, सर्वोत्कृष्ट बहुमजली इमारत व सर्वोत्कृष्ट गृहसंकुल निवडीचे निकष

अ.क्र.	पारितोषिकासाठी निवडीचे निकष	कमाल गुण	गुणांकन पध्दती
१	नियोजन आराखडा, प्लास्टर, लादी, किचन ओटा, व रंगरंगोटी असलेले घरकुल.	२०	नियोजन आराखडा, प्लास्टर, लादी, किचन ओटा, रंगरंगोटी असल्यास प्रत्येकी ४ गुण देण्यात यावेत.
२	किमान कालावधीत पूर्ण केलेले घरकुल.	२०	भौतिकदृष्ट्या व आर्थिकदृष्ट्या किमान कालावधीत म्हणजे ६० दिवसात घरकुल पूर्ण केल्यास २० गुण, ९० दिवसासाठी १८ गुण, १२० दिवसासाठी १६ गुण याप्रमाणे दर वाढीव महिन्याला २ गुण कमी करण्यात यावेत.
३	शासकीय योजनांशी कृतीसंगम असलेले घरकुल.	२०	शासन निर्णयातील अ.क्र.३ (X) मध्ये शासकीय योजनांशी कृतीसंगम मधील नमूद ५ मुदद्यांच्या आधारे प्रत्येकी ४ याप्रमाणे गुण देण्यात यावेत.
४	रेन वॉटर हार्वेस्टींग, किचन गार्डन/परसबाग, वृक्ष लागवड, सौरउर्जा वापर इ. सुविधा असलेले घरकुल.	२०	रेन वॉटर हार्वेस्टींग, किचन गार्डन/परसबाग, वृक्ष लागवड व सौरउर्जा वापर यास प्रत्येकी ५ याप्रमाणे गुण देण्यात यावेत.
५	मूलभूत सुविधा (अंतर्गत रस्ता, ड्रेनेज व्यवस्था, इ), घरावर योजनेचा लोगो, लाभार्थ्यांचे (पती-पत्नी) नाव, ग्रामपंचायत प्रॉपर्टी रजिस्टरमध्ये नोंद, इ.	२०	मूलभूत सुविधा (अंतर्गत रस्ता, ड्रेनेज व्यवस्था, इ), घरकुलावर योजनेचा लोगो, त्याच्याखाली पती-पत्नीचे नाव, ग्रामपंचायत प्रॉपर्टी रजिस्टरमध्ये नोंद, यास प्रत्येकी ५ याप्रमाणे गुण देण्यात यावेत.
	एकूण गुण	१००	

सूचना

- ❖ आपत्कालीन व्यवस्थापन, मदत व पुर्नवसन या विभागाचे कोवीड-१९ च्या व्यवस्थापनाबाबत राष्ट्रीय मार्गदर्शक सूचना तसेच सार्वजनिक आरोग्य विभागाने वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या सर्व सूचनांचे काटेकोर पालन करावे.
- ❖ "महा आवास अभियान-ग्रामीण" अंमलबजावणीसाठीचा खर्च प्रधानमंत्री आवास योजना-ग्रामीण व राज्य पुरस्कृत योजना यांच्या प्रशासकीय निधीतून करण्यात यावा.
- ❖ अभियानाच्या अधिक माहितीसाठी "महा आवास अभियान-ग्रामीण" च्या दि. १९ नोव्हेंबर, २०२० च्या शासन निर्णय : प्रआयो-२०२०/प्र.क्र.१०७/योजना-१० याचे अवलोकन करावे.
- ❖ अभियानाच्या अंमलबजावणीसाठी "महा आवास अभियान-ग्रामीण" मार्गदर्शक पुस्तिकेचे अवलोकन करावे.

सत्यमेव जयते
महाराष्ट्र शासन

ग्राम विकास विभाग

प्रधान मंत्री
आवास योजना-ग्रामीण
Pradhan Mantri Awaas Yojana-Gramin

महा आवास अभियान - ग्रामीण

महाराष्ट्र शासनाचा एकच ध्यास...२०२० पर्यंत सर्वांसाठी आवास!!

धन्यवाद.

राज्य व्यवस्थापन कक्ष-ग्रामीण गृहनिर्माण
महाराष्ट्र राज्य